

Paieška turi tęstis, ir minčių bei koncepcijų konfrontacija kada nors, be abejo, leis suformuoti geresnę, nei SRT suformuota, sintaksinių ryšių teoriją.

Axel Holvoet

Gauta 2005 05 13

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, 10308 Vilnius, Lietuva

MAŽMOŽIS 7

Nuo seno žinome, buvome mokomi, kad sonanto *n* alofonas *ŋ* būna minkštas tik prieš *k'* (tai ištirta prof. Alekso Girdenio (*Kalbotyra* 48–49 (1), p. 165–167), pateikta šių eilučių autoriaus *Lietuvių kalbos taries žodyne* (2001), šitaip tariama visoje Lietuvoje (kai kurie pietų aukštaičiai, vad. dzūkai, dėl slavų įtakos jį keičia *n*).

Dabar žurnale *Lituanistica* (2004, 4 (20)) pasirodė (po Vilniaus pedagoginio universiteto mokslininkų darbų) Arimanto Raškinio, Gailiaus Raškinio, Astos Kazlauskienės straipsnis „Lietuvių bendrinės šnekamosios kalbos garsų fondo kūrimo principai“ (p. 53–62). Jame teigiama, turbūt pagal prof. Antaną Pakerį (kaip rodo prof. A. Girdenio minimas straipsnis), kad bendrinėje kalboje turi būti tariama *aŋ'ks't'ì, taŋ'km'ė, áŋ'kš't'is* (p. 56), o paprastai visur lietuvių tariama *aŋks't'ì, taŋkm'ė, á.ŋkš't'is* ir pan. Tai neįtikinamas siūlymas ir neigiamas dalykas (gal tame straipsnyje nereikėjo keisti ir daiktavardžių su priesaga *-ýbė* priegaidės – *tikimýbė* (p. 61) = *tikimybė*).

Iš VPU per mokinius neteisybė ateina ir į LKI: svarbiame leidinyje *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija* (2004) rašoma *luŋ'.kt'* „lenkti“ (širvintiškiai) (p. 162), *aŋ'kš'č'áu* (Pākražantis) (p. 215), *deŋ'.kt'* (p. 18 – teorinė dalis). Einama net prieš knygos konsultantą prof. habil. dr. A. Girdenį! Yra net *bé'k't'* (p. 62). Ir tai šiauliškių...

MAŽMOŽIS 8

Žemaičių šiaurėje (visi dounininkai, šiauriniai dūnininkai, vad. varniškiai, šiauriniai donininkai – nuo Saūgų į šiaurę) iš visų trumpų ir tvirtagalių galūnių atitraukia kirtį į žodžio pradžią (visuotinis kirčio atitraukimas). Tose šnektose gali būti ir taip, kad kirtis tenka ir kaitomo žodžio prielinksniui (tai yra pastebėjęs Jonas Jablonskis, redaguodamas Antano Juškos žodyną). *Lietuvių kalbotyros klausimų* trečiame tome (1960) (p. 62–63) parašyta apie tai žemaičiuose – Kuršėnų, Papilės, Kaunatāvos, Raudėnų ir kitose šnektose, skaityta apie Kalnālio (P. Kniūkštos), Laūkuvos (V. Grinaveckio), net vakarų aukštaičių *Šakýnos* (A. Jonaitytės) šnektų panašius reiškinius, paties užėitas tarimas *vā-re aŋ' darbu* prie Šiupųlių netoli Gruzdžių. Tuo patikėjo daugelis dialektologų, ypač akad. Zigmas Zinkevičius, pirmosios *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijos* autoriai.

Dabar tuo klausimu labai plačiai rašo dialektologas Aleksas Girdenis su savo mokine dr. Lina Muriniene straipsnyje „Kirčio atitraukimo į proklitiką savitumai rytinėje šiaurės žemaičių tarmėje“ (*Baltistica* 36 (1), 2001, p. 87–102). Jau apiblukusi nuo 1960 metų keltoji problema čia labai įtaigiai, iš visokių įrašų iššifruotais pavyzdžiais nagrinėjama, net dažnumas nurodomas,

teikiami įvairesni svyravimai Akmėnės, Klýkolių, Papilės, Vegėrių, Tirkšlių šnektose (santrumpa Vg (p. 92–93) būdavo *Váiguva*, bet tenai nėra šito reiškinio – bus kokia klaida).

Daugiausia visur neatitraukiami tokie kirčiai iš pažyminių, kartais iš trumpos galūnės (bet *pūo žemāič'ūs* Rdn, Trš, Šiaudinė prie Pp; *pūo agl'ik'ės* Krš ir kt.).

Šiek tiek pavyzdžių pateikta naujojoje *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje* (2004): Darbėnuose *ė(š) šėrdėi ~ iš širdiē* (transponuota iš *širdie*); *ėš jiegā* (transponuota iš *jėgái*); ar ne *ėš jiegā* (~ iš *jėgái*) – negi iš tvirtapradės galūnės galėtų kirtį šitaip atitraukti! Tai nelaukta, nes susiję su iškilia mokslininko kalbininko, konsultavusio šį leidinį, asmenybe.

Vytautas Vitkauskas

Gauta 2005 05 23

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, 10308 Vilnius, Lietuva

„TUŠČIA VIETA“ YRA METODOLOGIŠKAI PAŽEIDŽIAMA SAŲVOKA¹

Vytautas Ambrazas savo atsakyme *Ar gali ką nors reikšti tuščia vieta?* (*Acta Linguistica Lithuanica* 50, 136–138), diskutuodamas su mano pažiūromis į vadinamąją nulinę jungtį, mano, kad manieji „logikos teiginiai yra teisingi, bet jie visai neprieštarauja Gramatikoje pateiktai nulio sampratai“ (p. 136), nes joje į nulį „žiūrima kaip į metodinį konceptą, kuris padeda nustatyti, kada tam tikro rodiklio nebuvimas turi apibrėžtą gramatinę funkciją“ (p. 137). Jeigu nulis (ar tuščia vieta) priklauso metodologijai, tai jis ir turėtų būti vartojamas taip, kaip įprasta kituose moksluose – „neapkrautas“ semantika. Aš pats neprieštarauju nulio, kaip grynai techninės priemonės, panaudojimui (plg. balsių kaitos aiškinimą, kur vartojamas tos kaitos nulinio laipsnio terminas). Neprieštarauju ir tuščios vietos terminui, nes, pvz., formaliųjų gramatikų teorijoje vartojama tuščia (bazinių elementų) eilutė, kurios simbolis E atskleidžiamas kaip ‘². Priestatarauju tik reikšmės suteikimui tuščiai vietai, nes tokios gramatikos išsiskiria iš visų empirinių mokslų (gramatikos faktų negaliu laikyti tik psichikos dėmenimis, nes kalbotyra man nėra psichologijos šaka).

Dėstydamas savo samprotavimus apie vadinamąją nulinę jungtį jau parodžiau, kaip atsiranda loginis prieštaravimas: kokia nors tekstu nekomunikuojama reikšmė ignoruojama ir tekstui (dėl perinterpretavimo) priskiriama papildoma reikšmė. Manau, kad taip dažnai atsitinka dėl to, kad

¹ Kai 1999 m. išleistoje *Lietuvių kalbos enciklopedijoje* radau straipsnį *Nulinis kalbos elementas* (p. 441) ir, viską gerai apmąstęs, supratau, kad negaliu sutikti su diduma jo teiginių, sumaniau per trumpą laiką savo samprotavimus išdėstyti trijuose tekstuose: (i) apie vad. nulinę jungtį, (ii) apie vad. nulines galūnes ir (iii) apie vad. nominatyvinius sakinius (tokius, kaip, pvz., *Žiema.*), kuriems kai kas irgi priskiria veiksmazodžio *būti* nulinę raišką. Tik po to turėjo paaiškėti išsamus mano požiūris į „nulinis“ kalbos elementus ir tik tada tikėjau dalyvauti diskusijoje, jeigu kas nors nesutiktų su mano samprotavimais. Bet, paskelbus mintis apie vad. nulinę jungtį (*Acta Linguistica Lithuanica* 48, 177–184), visokios negandos visiškai nutraukė mano apmąstymus, o per tą laiką sulaukiau poleminių Vytauto Ambrazo atsako. Dėl to, laikinai atitūrkdamas nuo ankstesnio sumanymo, esu priverstas veltis į diskusiją. Šio mano teksto skaitytojams pasakau, kad kai kuriuos argumentus dėl *nulinis* kalbos elementų pasiūliu ateičiai, nes tikiuosi parašyti ir apie nulines galūnes, ir apie vad. nominatyvinius sakinius.

² Гросс, М., Лантен, А., *Теория формальных грамматик*, Москва, 1971, 15.